
Doctor Honoris Causa

MANUEL
VÁZQUEZ
MONTALBÁN

Discurs llegit a la
cerimònia d'investidura
celebrada a la sala d'actes
del Rectorat
el dia 17 de desembre
de l'any 1997

Bellaterra, 1997

Editat i imprès pel
Servei de Publicacions
de la
Universitat Autònoma de Barcelona
08193 Bellaterra (Barcelona)

Imprès a Catalunya

PRESENTACIÓ
DE
MANUEL VÁZQUEZ MONTALBÁN
PER
JOSEP LLUÍS GÓMEZ MOMPART

Excel·lentíssim i Magnífic Senyor Rector,
Excel·lentíssimes Autoritats,
Companyes i companys,
Senyores i senyors,

En nom del Claustre de la Universitat Autònoma de Barcelona, i en representació de la Facultat de Ciències de la Comunicació, és per a mi un motiu de satisfacció especial poder presentar i alhora honorar la trajectòria professional i intel·lectual d'una personalitat com la de Manuel Vázquez Montalbán.

Les raons per les quals la nostra facultat va promoure, en el marc del vint-i-cinquè aniversari del centre, la candidatura de Vázquez Montalbán per ser investit avui doctor *honoris causa*, poden resumir-se en les paraules següents: és un periodista excel·lent segons l'opinió de la professió i dels lectors de premsa de qualitat; és un narrador de ficció amb una extensa obra traduïda a moltes llengües, la qualitat de la qual ha estat reconeguda tant per la crítica com pel públic, i alguns dels seus textos han meregut premis de renom internacional; és un destacat assagista en els camps de la cultura i de la comunicació de la nostra època, com també de la política i de la societat actuals; va ser professor d'aquesta universitat durant el curs 1974-75 per als alumnes de la primera promoció de Ciències de la Informació; i, finalment, perquè és un defensor actiu dels valors democràtics reals i dels drets humans efectius dins i fora del nostre país.

Malgrat que Manuel Vázquez Montalbán ha escrit i molt des de ben jove, per necessitat i per guanyar-se la vida, com ell mateix ha declarat, no va ser fins que ja tenia més de quaranta anys i una obra al darrere que va exclamar: «Sóc un escriptor». I no hi ha dubte que un home que a hores d'ara ha publicat més de setanta llibres, entre els quals hi ha vint-i-sis novel·les –algunes de les quals han estat adaptades per al cinema i per a la televisió– i divuit textos d'assaig i vuit de poesia, és sobretot un escriptor. I, per descomptat, un escriptor d'èxit, com ho prova que hagi estat traduït a vint llengües estrangeres, preferentment el francès, l'italià, l'alemany, el portuguès, l'anglès, el grec, el danès i l'holandès, però també a d'altres, com el rus, el japonès o el coreà. Una lectura atenta –o sigui rigorosa, crítica però sense prejudicis– de l'obra literària i periodística de Manuel Vázquez Montalbán ens permet afirmar que estem davant d'un bon escriptor, curiosament poc estudiat a les universitats d'aquí, llevat de Manuel Rico a Madrid. Des de fa uns anys, sortosament, investigadors com Leo Hickey i Rob Rix, a Anglaterra; José F. Colmeiro i Mari Paz Balbrea, als EUA; Georges Tyras i Yvan Lissorgues, a França; José M. Izquierdo, a Noruega; Ángel Díaz, a Alemanya, o Susana Bayo, a Irlanda, han palesat la qualitat de la seva literatura.

Nogensmenys, allò que caracteritza l'escriptura de Vázquez Montalbán és, al meu entendre, que es tracta d'un escriptor d'avantguarda respecte als canons tradicionals i als corrents conjunturals. I aquest tret de la seva literatura rau en el tractament singular que ha fet de diferents temes, combinat amb la gosadia de fer-ho en un moment pristi, en la transversalitat d'alguns gèneres, com també en certa transgressió estilística i lèxica. El seu avantguardisme té la singularitat de travessar les modes sense deixar de ser modern. Sovint en el periodisme, en la ficció i en l'assaig de Vázquez Montalbán hi ha la innovació no elitista, en la

---

perícia de trencar motllos, en la fugida del preciosisme gratuït, en la desinhibició de barrejar elements manllevats de la narrativa culta i popular, en la provocació no esnob o en l'atreuiment d'acabar qüestions políticament molestes. Tal vegada, per alguns d'aquests aspectes o potser també per una aposta personal, com a creador, de caire social i poc pretencios, algunes capelletes de lletraferits han intentat menysvalorar la seva obra, i de vegades amb una arrogància d'acadèmia rànica l'han titllat de «periodista». Bé, tant se val, Defoe, Larra, Zola, London, Hemingway, Pla, Dos Passos, Sciascia, Fuster... també eren periodistes.

Al llarg de tres dècades de carrera periodística, Manuel Vázquez Montalbán ha escrit en desenes de revistes i diaris de tota mena; publicacions moltes d'elles prou significatives de les diferents etapes de la història del periodisme català i espanyol, com per exemple: *Tele/eXprés* i *Triunfo*, durant el franquisme; *El Periódico*, *Por Favor*, *Mundo Diario*, *Arreu*, *La Calle* i *Mundo Obrero*, durant la transició; i *Interviú*, *El País*, *Avui* i *El Temps* durant la democràcia.

Molts de nosaltres hem crescut en companyia d'algunes d'aquestes publicacions i podem recordar articles de Vázquez Montalbán admirables, com per exemple els seus comentaris punyents sobre política internacional a la secció «Del alfiler al elefante», a les planes del vespertí *Tele/eXprés* dels primers setanta. Aleshores jo era estudiant de Periodisme i d'Història en aquesta universitat i recordo que, per a molts dels alumnes de Ciències de la Informació, «el Manolo» –com és conegut pels amics– era un ídol: tots volíem escriure com ell. I a la seva muller, Anna Sallés, historiadora d'aquesta universitat i professora nostra, no paràvem de preguntar-li sobre «el Manolo».

Permeteu-me que expliqui una anècdota personal, que recordo amb molt d'afecte, perquè va ser el primer contacte amb «el Manolo». A l'estiu de 1973 vaig anar a Califòrnia a través d'una organització d'estudiants francesos, i vaig aprofitar el viatge per documentar-me sobre alguns aspectes amb la intenció de convertir-los després en reportatges. Un assumpte que em va impressionar d'aquells EUA va ser que un milió d'adolescents –molts d'ells de classe mitjana– s'escapaven de casa. Vaig escriure un llarg reportatge titulat «Los *runaways*», pensant en el setmanari predilecte de tots els antifranquistes, em refereixo a la revista *Triunfo*, de la qual Vázquez Montalbán era el delegat a Barcelona.

Amb timidesa, però entusiasmat, li vaig fer arribar el meu reportatge. Ell només es va comprometre a llegir-lo, i la por i la il·lusió se'm van barrejar de cop. Certament vaig saltar d'alegria quan, un mes després, amb poques i clares paraules de vistiplau –pròpies de la seva timidesa i introversió–, em va comunicar que la revista que jo llegia quasi reverencialment publicaria el meu treball. Les setmanes següents anava a comprar *Triunfo* tan bon punt arribava als quioscos amb l'esperança de veure el meu reportatge, però res. Preocupat i una mica intimidat pel meu contacte, un dia em vaig atrevir a molestar-lo per preguntar-li si hi havia algun problema. Ell simplement em va contestar que a la redacció de Madrid el tenien en cartera, i, gairebé sense canviar el to, va afegir: «A mi m'ha agradat». Francament, per a mi aquelles generoses paraules valien més que la publicació del reportatge.

Amb tot, la meua sorpresa va ser quan setmanes més tard uns companys de Periodisme, després de dir-me que al *Triunfo* d'aquella setmana sortia un article

---

meu, em van felicitar i preguntar: «Nano, com t'ho has fet?». De primer, no m'ho podia creure. Però, en efecte, en el número 585 del 15 de desembre de 1973, es va publicar el reportatge dels *runaways*. I confesso que, en preparar aquesta presentació i fullejar aquell exemplar de *Triunfo*, em vaig tornar a emocionar en veure el meu reportatge juvenívol envoltat d'articulistes que eren i encara són noms pels quals sento autèntica admiració: Haro Tecglen, Jean Daniel, Aranguren, Luis Carandell, Miret Magdalena, Eugenio Trias... i, òbviament, Sixto Cámara i Luis Dávila, dos dels pseudònims de Manuel Vázquez Montalbán.

En molts dels periòdics esmentats, com en tants altres mitjans en què Vázquez Montalbán ha col·laborat (com ara *Cau*, *Cuadernos para el Diálogo*, *Revista Europa*, *Hermano Lobo* o *Primera Plana*), el seu periodisme ha estat sempre de referència tant per als lectors com per als col·legues. I la seva producció professional ha despertat sempre un gran interès i una admiració significativa entre els professors i els estudiants de Ciències de la Informació de les facultats d'Espanya i també de centres superiors de periodisme i comunicació llatinoamericans.

Dir molt i dir-ho bé, de vegades en molt poques línies, i sense renunciar a l'humor (més paròdic que sarcàstic), és un saber professional característic dels grans mestres del periodisme, i Vázquez Montalbán ho practica en les peces curtes, com són les columnes d'opinió, els diàlegs neocostumistes, els retrats de personatges... i, per descomptat, en els treballs llargs, com són les cròniques polítiques, les entrevistes inquietants, els reportatges socials, els assaigs culturals o els contes estiuençs.

Amb el seu nom i abans amb diferents pseudònims, l'empremta de Vázquez Montalbán es nota, té un estil propi, conformat gràcies a un talent singular, i que ha begut de plomes significatives d'arreu del món i de la nostra tradició. El periodisme de Vázquez Montalbán es caracteritza per la capacitat de moure's lliurement dins dels gèneres periodístics habituals, però amb una habilitat innovadora, i mitjançant un estil en el qual es combina la informació amb la interpretació, tot contextualitzant el relat.

Aquesta destresa en l'exercici del periodisme és deguda a la gran potència com a escriptor, al bagatge cultural, a la clarividència d'anàlisi, a un coneixement històric de la realitat internacional i a una ironia contundent. L'articulació d'aquest seguit de virtuts conforma un comunicador de premsa escrita de primera magnitud, amb una vàlua afegida que és la d'estar sempre al dia –condició *sine qua non* del bon periodista– i no pas per pedanteria, sinó pel valor implícit de l'actualitat.

Sens dubte, Manuel Vázquez Montalbán és periodista en el sentit més noble del terme, dels que desenvolupen un periodisme que –com va explicar Pierre Bourdieu (*Le Monde*, 16/9/1988)– exerceixen la vigilància cívica a través de la crítica i la revelació (desemmascament): ho és perquè –a banda de les capacitats esmentades– té una curiositat socialment útil i un sentit integral de la notícia, com també del paper que aquesta desenvolupa en la societat; i ho és, també, perquè no desaprofita mai les possibilitats mobilitzadores de la informació, a la vegada que vol contribuir a esquarterar l'opacitat dels poders establerts.

Com a narrador i poeta, Vázquez Montalbán ha estat també un autor prolífic. D'una banda, és un novel·lista consagrat popularment dins i fora d'Espanya,

---

sobretot mitjançant la sèrie de setze novel·les del detectiu Carvalho (personatge literari que ja ha superat els vint-i-cinc anys d'existència imaginària), una de les quals, *Los mares del Sur*, premi Planeta de 1979, ha estat traduïda a tretze llengües; a més, quatre d'elles han obtingut una adaptació cinematogràfica. Cal esmentar també una desena de novel·les més, algunes de les quals, com *Galíndez*, d'indiscutible qualitat formal i estilística, són fruit –com altres obres seves– d'una bona recerca històrica, i són alhora un magnífic reportatge d'investigació.

D'altra banda, també és remarcable la vessant poètica de Vázquez Montalbán, en aparença menys coneguda popularment –tot i que de vegades més apreciada per alguns crítics literaris–, potser perquè només ha publicat vuit volums de poesia; un d'ells, titulat *Praga*, ha estat traduït al francès. L'interès pel llenguatge com a recurs metafòric i d'invenió de neologismes, i no simplement com a exercici estètic o líric, sinó des d'una perspectiva global, es palesa en diferents assaigs sobre el fet literari, com una de les seves obres recents, *El escriba sentado*. En aquesta antologia de textos, escrits en diferents èpoques de la seva vida, sura la biografia d'un escriptor de gran talla a través de les seves lectures. A més de l'agudesa dels comentaris, es mostra com un profund coneixedor de l'obra i de la influència cultural que aquesta ha tingut –i que ell mateix ha rebut– d'alguns dels seus autors preferits: Gramsci, Dostoievsky, Orwell, Baroja, Sciascia, Marx, Goytisoló, Pla, Fernández Santos, Gil de Biedma, Benedetti, Camus, Pavese, Malraux, etc.

Encara que podria pensar-se que Manuel Vázquez Montalbán està capficat per la mena de reflexió literària pròpia d'un estudiós de la literatura, i d'alguna manera ho és (per ofici, per interès i com a lector empedreït), la seva dèria se situa en la responsabilitat social de l'escriptor i en l'ús del llenguatge com a transmissor d'ideologia, fonamentalment perquè ell és –en paraules de Marcuse– un especialista de l'alliberament (social, cultural, polític, econòmic, vital...).

Evidentment, Vázquez Montalbán menysprea «l'art per l'art» i fa que la feina quotidiana esdevingui la d'un –diguem-ne– «treballador de l'escriptura» en permanent malestar amb ell mateix com a creador, i alhora amoïnada pel protagonisme que l'ésser ha de poder tenir com a subjecte social històric, tot resistint-se a caure en l'alienació formal i funcional. Malgrat que escriu seriosament, no ho fa solemnement, potser gràcies a la seva intel·ligència, que sovint s'expressa amb pudor i humor. Fins i tot en els passatges més dramàtics s'entreveu una certa ironia que inflama fins al sarcasme quan es refereix a qüestions que indignen la seva sensibilitat.

Les biografies d'amics seus, com ara Joan Manuel Serrat o Guillermina Motta, o d'enemics, com és el cas del dictador Franco, també han motivat en Vázquez Montalbán un interès que indirectament s'ha reflectit en reculls d'entrevistes, com *Un polaco en la corte del rey Juan Carlos* (1996) o *Mis almuerzos con gente inquietante* (1984), títol que parodia de manera provocadora un llibre de l'entrevistador oficial del règim franquista: *Mis almuerzos con gente importante* (1970), de José María Pemán.

L'*Autobiografía del general Franco* és una novel·la construïda a partir d'una introspecció psicoanalítica del dictador, després d'una exhaustiva lectura dels materials sobre aquest sinistre personatge, el qual va marcar la vida de tants, entre d'altres del mateix Vázquez Montalbán. Amb tot, la finalitat depurativa

---

d'aquesta creació és la de conjurar el malefici produït per *Los demonios familiares de Franco* (un altre assaig de l'autor), sobre la salut politicomenal del país. Amb aquestes obres, el periodisme en profunditat i el periodista analític emergeixen amb força, com en d'altres: les dues *Crónica sentimental de España* i *Crónica sentimental de la transición*, publicades originalment en dues revistes emblemàtiques com *Triunfo* i *El País Semanal*, respectivament, i també el conjunt d'articles de premsa agrupats en *Felípicas*.

Com he assenyalat, el periodisme traspua en gran part de l'obra literària de Vázquez Montalbán, perquè ho és, ho viu, ho sent i és conscient de l'eina d'agitació sociocultural que representa, encara que només es tracti d'obres de gastronomia o de divulgació domèstica. Perquè en aquests casos, sovint no són simples receptaris de cuina, sinó que tenen la intenció d'explicar altres coses, com ara la cultura del cuinar com a forma de vida, en *L'art de menjar a Catalunya* o en *Reflexiones de Robinson ante un bacalao*, que és un enginyós relat sobre la gola d'un jesuïta naufrag. També es podria dir el mateix de la guia-crònica historico-turística de la seva ciutat, amb l'encertat títol en plural de *Barcelonas*. Un altre indicatiu periodístic de Vázquez Montalbán, més enllà de quan escriu a la premsa, és la seva particular manera de titular; aquest procediment d'eficàcia comunicativa es manifesta en la construcció metafòrica dels titulars (convenció usual del periodisme) de molts dels seus llibres, sigui poesia o novel·la (*A la sombra de las muchachas sin flor*; *Pasionaria y los siete enanitos*; *Roldán, ni vivo ni muerto*), o assaig (*Manifiesto subnormal*; *Las recetas inmorales*; *Panfleto desde el planeta de los simios*).

Un altre aspecte destacat del treball creatiu de Manuel Vázquez Montalbán és la seva condició d'assagista, la qual ha desenvolupat no solament en la premsa escrita sinó també a través de la publicació d'obres fonamentalment de dues menes, l'estrictament més política (vuit) i la de comunicació (quatre). Les primeres, parcialment lligades a la seva militància política de marxista heterodox, representen un esforç de pensar críticament i de manera prou autònoma, però al servei d'una esquerra progressista capaç de reconstruir la raó democràtica, sobre l'ésser humà com a subjecte social, i alhora com a mesura principal per entendre la realitat que l'envolta, amb l'objectiu col·lectiu de transformar les condicions històriques a favor de la majoria.

En conseqüència, l'anàlisi de les institucions de poder que volen programar la societat i els ciutadans és una constant dels assaigs de Vázquez Montalbán (*La penetración americana en España*, *El poder*), com també les contradiccions de l'intel·lectual, orgànic o no, en relació amb el seu estatus dins i fora de les organitzacions (*Manifiesto subnormal*, *Panfleto desde el planeta de los simios*), i la denúncia de les estratègies de dominació de tota mena (*La vía chilena al golpe de estado*, *Los demonios familiares de Franco*). Són assaigs cultes i no exempts de dades, però sense obsessions erudites i amb un estil més proper a la creació literària que a l'academicisme, la qual cosa els fa molt suggestius per als lectors.

No hi ha dubte que Vázquez Montalbán ha demostrat sobrerament el seu talent de comunicador com a periodista, novel·lista, poeta, conferenciant, però també s'ha endinsat en el teatre (*Flor de nit*, *Antes de que el milenio nos separe*),

---

en els guions audiovisuals (*María Hitler, Delantero, O César o nada*) i en les lletres de cançons. Precisament per la prominent capacitat comunicativa, Vázquez Montalbán és conscient del paper central de la comunicació en la societat i la seva relació amb la cultura contemporània. Això l'ha dut a reflexionar i fins i tot a teoritzar sobre l'organització i la lògica comunicatives, sincrònicament i diacrònicament, en múltiples conferències i amb alguns llibres reeixits, com ara *Informe para la información, El libro gris de TVE, Historia y comunicación social* o *La palabra libre en la ciudad libre*.

Com a comunicòleg, Manuel Vázquez Montalbán s'ha ocupat de qüestions d'estructura comunicativa, sociologia cultural, història, impacte dels mitjans de comunicació de masses, etc. L'agudesa intel·lectual i l'erudició de Vázquez Montalbán sobresurten amb el temps fins i tot en aquells treballs en què, per raons conjunturals, sembla imposar-se la crítica progressista a partir de la denúncia analítica de fets i de dades per damunt del desenvolupament teòric; fins i tot en aquests casos, quan al nostre país pràcticament no es publicava res sobre això amb aquest caire, els seus textos comportaven unes pautes de lectura clares per interpretar les estratègies i manipulacions dels mitjans de comunicació.

En gran manera, el seu primer text d'aquest camp (1963) ha esdevingut en el nostre país un clàssic, perquè és la primera aproximació moderna –en el sentit radical del terme– sobre el fet comunicatiu publicat a Catalunya i a Espanya. Per mesurar la vàlua i l'abast de l'*Informe para la información*, cal recordar el context en què va ser elaborat: plena dictadura franquista –abans de la tímida obertura de la Llei de premsa de Fraga de 1966–, amb un periodisme i una formació periodística estretament controlats pel règim ultranacionalcatòlic, amb gairebé nul·les connexions amb els corrents simplement liberals en comunicació dels països democràtics, i amb l'autor –de vint-i-tres anys– a la presó de Lleida per la militància al PSUC. Tot i semblar un text més periodístic que no pas acadèmic, Vázquez Montalbán exposa críticament i de manera ordenada la funció de la informació de la indústria cultural en les societats contemporànies.

El libro gris de TVE (1973) és en bona part una concreció de l'anterior, atesa la informació triada sobre el que aleshores era el mitjà de major influència a Espanya. D'una banda, té la pretensió de ser un estat de la qüestió, per tant, un apropament relativament formal de l'estructura i del funcionament de l'única televisió a Espanya, que aporta algunes de les dades menys benevolents; i, d'altra, hi ha un assaig d'anàlisi pragmàtica dels programes més significatius de l'ens televisiu, per tal d'interpretar els signes comunicatius en relació amb la política cultural de masses del franquisme. Insisteixo que tot això aleshores i aquí era clarament innovador.

Historia y comunicación social (1980), que originàriament va ser un recull d'articles que Manuel Vázquez Montalbán va publicar entre 1973 i 1974 en la revista *Comunicación XXI*, ha vist diferents edicions fins a una de relativament recent, en la qual hi ha hagut una revisió i una ampliació de la part final per abordar la globalitat de la societat de la informació. A través dels diferents capítols d'aquest llibre es fa un recorregut per les transformacions fonamentals dels processos socials de comunicació en el seu context històric, i es busquen les correspondències entre els grans períodes proposats habitualment per la història general i els canvis tècnics, polítics i econòmics de la comunicació; també es para atenció en la instrumentació que de la comunicació han fet els poderosos en les

---

etapes clau de la història. Malgrat que el text no és una història de la comunicació pròpiament, en el segon lustre dels anys setanta va influir significativament dins d'aquest camp, perquè va reforçar les posicions d'aquells acadèmics que s'inclinaven per la substitució del neopositivisme en la història del periodisme per una concepció global del paper que la informació/comunicació ha tingut històricament, o sigui, per una història global de la comunicació social.

Els professors d'Història de la comunicació social, especialment de la Facultat de Ciències de la Comunicació d'aquesta universitat –entre els quals em trobo–, però també d'altres, hem agraït sempre el mestratge que en aquest sentit va representar Vázquez Montalbán. Avui volem de nou expressar el nostre reconeixement i ratificar la validesa d'*Historia y comunicación social*.

Finalment, *La palabra libre en la ciudad libre* (1979) és un text ple de llibertat estilística, mitjançant el qual Vázquez Montalbán, després d'exposar de forma punyent els desequilibris i les contradiccions de les societats de cultura i comunicació de masses, planteja una deliciosa utopia. El conjunt de declaracions a tall de relat fantàstic, tanmateix, és un seguit de propostes agosarades, i fins i tot desbordants, però que no són ni de bon tros un somni idíl·lic; ans al contrari, aquest assaig literari representa gairebé un manifest emparentat amb el millor del moviment situacionista, amb la finalitat conscient de dibuixar lúcidament un panorama alternatiu prou seductor alhora que de veritable alliberament comunicatiu.

De manera informal o, millor dit, no reglada, Manuel Vázquez Montalbán ha impartit moltes lliçons referides a tots els àmbits dels quals té suficient coneixement, per raons d'una formació prou rica en el camp de les humanitats i de les ciències socials. També ha dictat múltiples conferències i ha intervingut com a ponent en seminaris i cursos d'institucions culturals i acadèmiques de molts països. Recordar a hores d'ara que Vázquez Montalbán ha estat –per vies directes o indirectes– un «mestre de periodistes» és gairebé innecessari. Nogensmenys, vull fer un simple apunt sobre la seva etapa com a docent de Periodisme.

Vázquez Montalbán, que havia estat professor de l'Escola de Periodisme del CIC, de la qual van sortir les primeres fornades de professionals demòcrates, amb posterioritat va ser, durant el curs 1974-75, el professor d'Història general de la comunicació de la primera promoció de llicenciats en Ciències de la Informació de la Universitat Autònoma de Barcelona. Tot i que aquell curs va ser força atzarós, a causa de la llarga vaga de professors no numeraris –que en algunes matèries i centres va desembocar en l'«aprovat general polític»–, de llavors ençà, la vinculació de Vázquez Montalbán a la nostra Facultat de Ciències de la Comunicació ha estat força estreta, atès que gairebé cada curs participa en algun acte acadèmic, com també ho fa en altres centres de la UAB. No hem d'oblidar que alguns dels alumnes seus d'aquell curs –jo mateix entre ells– ara som professors de comunicació.

Per acabar, no vull defugir una ràpida anotació sobre el compromís radical de Manuel Vázquez Montalbán com a ciutadà, el qual l'ha dut a contribuir des del camp creatiu i polític a una societat més justa, lliure i igualitària, sempre des de posicions profundament democràtiques. Modestament vull dir que Vázquez Mon-

---

talbán és un lluitador sociocultural de conegut activisme, preferentment dins de l'Estat espanyol, però no únicament, i un ciutadà que senzillament ha procurat sempre posar el saber en benefici de les persones que s'esforcen per un món de progrés social, i ho ha fet amb una actitud cívica meritòria i amb un desplegament generós del seu talent. En definitiva, estem davant d'una persona que quotidianament coincideix amb els valors i les essències propis de la millor universitat.

Moltes gràcies.

DISCURS
DE
MANUEL VÁZQUEZ MONTALBÁN

Sobre la incomunicació de la societat comunicacional global

Assolir la categoria de doctor honorífic em sembla una coartada que em serveix per trair transitòriament el principal mandat marxista: *No em faria mai d'un club que m'acceptés com a soci*. El meu amic, mal que escriptor, Eduardo Mendoza, quan va celebrar els cinquanta anys, em va dir que a partir d'aquell moment pensava gaudir dels privilegis de l'edat. Al·lucinat, li vaig preguntar: «Maestro, ¿en qué consisten?» I ell, molt cínicament, em va respondre: «Pequeño saltamontes, en poder decir que sí o que no, según me venga en gana». L'edat no té privilegis i encara menys a partir dels cinquanta. A partir d'aquesta edat, només ens hem d'oblidar que la patim. No fer-li cas o, si no hi ha altre remei, ser més indulgents amb la nostra tendència a la traïció. Darrerament he traït dues vegades el mandat d'en Groucho: em vaig fer soci del Barça el mes de juliol passat, i ara deixo que vostès em facin doctor. El fet que aquest grau em vinculi a la Facultat de Ciències de la Comunicació em sembla una dolça ironia, perquè la meua carrera de teòric la vaig iniciar a l'entorn de la informació, quan ni tan sols era ciència, mitjançant un juvenil i pretencios treball sobre la situació objectiva de la informació en el context del franquisme, la nostra contradicció més palesa, i de la guerra freda, on es dilucidava la contradicció fonamental. I dic ironia perquè ara seré doctor en Ciències de la Comunicació, no pas de la Informació. Han ascendit el saber específic aplegat entre aquestes parets i aquestes ànimes, quina sorpresa! La mateixa sorpresa que va exhibir Pastora Imperio quan va saber que a Lola Flores li deien «Lola de España». «¿Lola de España?», va comentar la cançonista, «No sabia que l'haguessin ascendit».

Si l'any 1962 vaig escriure *Informe sobre la información* va ser perquè jo sabia poc sobre informació però els meus professors de l'Escola Oficial de Periodisme, encara menys. Ara ha canviat de manera insuficient el panorama: jo continuo sabent poc, però aquestes facultats han desenvolupat un grau de sapiència que em sobrepassa. No sobrepassa, en canvi, el meu dret a plantejar-me com a ciutadà, fins i tot com a ciutadà doctor honorífic, el paper que assumeixen els mitjans de comunicació tractant de dirigir la meua consciència cap l'anomenat interès general, que sol ser la disfressa de l'interès de l'*establishment* global i local. I a aquesta clarificació del possible intent de segrest de la meua consciència, de la nostra consciència, vull dedicar un discurs en contra del discurs únic del pensament únic i sobre el paper que pot fer la societat comunicacional.

Com es forma la nostra consciència, el nostre coneixement sobre nosaltres mateixos en relació amb els altres i amb la nostra necessitat de futur, d'esperança individual i col·lectiva?

Primerament intervé el més immediat, la família, el segment social, l'indret on t'han fet néixer, per transmetre't un saber tocant a les coses i a tu mateix. Són les primeres informacions que reps i et situen en un fragment determinat de la societat, en un seguit de concrecions condicionadores: una casa, un barri, davant de la teua finestra hi ha una altra finestra concreta, els altres concrets; un país, un paisatge, un paisanatge concrets. Més o menys es té la intuïció que l'ésser humà

---

ja té un rol atribuït des del naixement, una primera immersió inevitable en la realitat conformadora de la consciència i les seves expectatives.

La segona font d'informació és la saviesa convencional transmesa, resultat d'una acumulació de sapiències patrimonials que vénen de la família, la saviesa convencional generalitzada, el que sap la gent del teu carrer, del teu medi ambient, de la teva classe social.

La tercera font és externa. L'educació a la qual et sotmeten a través d'uns filtres educatius que estan controlats, bàsicament, pel poder. L'educació com a sistema de transmissió del patrimoni, que és una manera d'assolir un coneixement del que ja ha succeït en funció de la consciència que has de tenir sobre el que està succeïnt i el que ha de succeir.

Els marges per forcejar amb aquests codis de poder transmesos per l'educació són molt escassos. Som pràcticament dependents del que l'educació vulgui transmetre'ns a la consciència que conforma la nostra pròpia identitat. I ens és molt difícil –llevat que tinguem raons per a un antagonisme que gairebé sempre acostuma a ser circumstancial– forcejar amb el sistema de valors que transmet l'educació.

Per exemple, és evident que un fill de família vençuda en la guerra civil espanyola, com jo mateix, quan l'aparell educatiu franquista li transmetia uns valors que el negaven, que el desidentificaven, ell disposava de mecanismes gairebé automàtics de resistència crítica perquè no s'alterés la seva consciència de diferència i de finalitat alternativa, o podia negar-se a escoltar el *diario hablado* de Radio Nacional quan començava a fustigar els vençuts. El silenci com a alternativa. Reflexionem sobre si en l'actualitat, davant la uniformitat contradictòria d'una veritat única, d'un discurs únic, d'un pensament únic, no queda altra alternativa que la desconexió, que l'automarginació, que l'autisme.

Llavors una consciència a la defensiva podia superar la conjura de l'educació que rebia de l'enemic, disposava de mecanismes propis de saviesa convencional per rebutjar aquesta proposta de formació de la seva consciència i distanciar-la, relativitzar-la. Però en situacions normals el receptor de missatges educacionals se sotmet a mecanismes pràcticament incontrovertibles.

Sobre aquesta consciència resultant irromp la informació, la complexa màquina d'informar, que va des del gairebé anunci artesanal que veiem en l'aparador de la botiga del davant, fins a aquesta màquina universal que fa possible la *Mundo Visión*, omnipresent a l'hora de transmetre jerarquies de valors estàndards, de missatges estàndards a tot el món; aquesta gran maquinària, que està gairebé sempre engranada com la maquineta més artesanal i més immediata que en aquests moments podem tenir davant de casa nostra. Toffler¹ descriu aquesta irrupció de la informació massificada dins la segona onada civilitzadora: «Va multiplicar el nombre de canals pels quals l'individu obtenia la seva imatge de la realitat. El nen ja no rebia les seves imatges de la natura o de les persones, sinó també dels diaris, de les revistes, de la ràdio i, més tard, de la televisió. Per regla general, l'Església, l'Estat, l'escola, la llar, continuaven parlant a l'uníson, reforçant-se mútuament. Però els mateixos mitjans de comunicació es van convertir ara en un gegantí altaveu. I el seu poder va ser utilitzat a través de línies regionals, ètniques, tribals i lingüístiques, per uniformitzar les imatges que fluien

---

en els corrents mentals de la societat». En un moment donat, irromp en tots nosaltres, pertanyem al nord o al sud, al sector social dels establerts o al dels submergits, una gran màquina de formació de mandat universal que arrenca de la idea que el món és un mercat únic i, per tant, es planteja el joc entre un emissor únic i un receptor únic com a referents. Ja discutirem en quines polaritats s'introdueixen els codis emissors uniformats i com aquests codis, quan arriben al receptor, es descodifiquen segons cada metabolisme i solament poden ser modificats pel seu propi substrat personal, social, cultural; pel que fa als sectors socials com a subjectes col·lectius, també són posseïdors del seu propi substrat, patrimoni, història, de la seva pròpia saviesa convencional. D'aquesta interrelació instrumental esdevé la consciència, el saber sobre nosaltres i els altres, que inclou, alhora, patrimoni i projecte.

Patrimoni perquè els mitjans de comunicació i els mecanismes culturals als quals m'he referit fan una selecció del saber del passat i mantenen els coneixements que els sembla que ens són necessaris i ens els van subministrant; és a dir, ens van socialitzant en un cert sentit el patrimoni del saber i ens van donant el que, segons ells, ens interessa. Després orientem aquesta consciència cap a un projecte personal i un projecte social en funció d'un rol que moltes vegades ja està preatribuït. El patrimoni és un saber heretat que orienta cap a una acció condicionada i el projecte és una esperança de realització al seu torn condicionada per tota la resta.

Els sistemes de formació de consciència, des que existeix la societat, s'han aplicat a la conservació de l'ordre establert. Sigui quina sigui la zona històrica que examinem i el grau d'universalitat que, en un moment determinat, tingui aquest esguard sobre una part de la història, els mitjans han tendit cap a la conservació de l'ordre establert; són mitjans, ells mateixos, conservadors, que tracten de perpetuar el que és conegut i de resistir davant el que és desconegut, sota la vigilància constant dels poders establerts; com a instruments quasi sempre supeditats a la finalitat del poder; els contemplem des de la petita aldea veïnal fins a la famosa aldea global, on podem trobar també una radiografia exacta de la desigualtat i de la no globalitat dins de la globalitat. Ara introdueixo de bell nou el concepte de societat comunicacional equivalent al de societat literària. Si la societat literària està formada per editors, escriptors, lectors i crítics, la societat comunicacional està formada pels propietaris dels mitjans de producció, els professionals de la teoria i la pràctica, i els consumidors. És tasca tant del professional de la comunicació com del teòric clarificar el seu propi paper com a agents d'interacció entre el poder mediàtic, el propietari dels mitjans, i els receptors. I és també responsabilitat del comunicador o de l'incomunicador si falsifica els missatges necessaris per al receptor, que és l'element més passiu i fonamental en aquesta faceta de la divisió del treball.

En la carta d'un escriba de l'Egipte antic al seu fill recomanant-li que aprengui a escriure i explicant-li per què, hi ha una prova del sentit de la divisió del treball i del paper que aconsegueix el control del missatge, en aquest cas per mitjà de l'especialització de l'escribent. Si suposem que no som a l'Egipte antic sinó a la Barcelona d'avui, a Santiago de Chile, o a qualsevol país de l'Àfrica, Somàlia per exemple, l'escriba contemporani, si fos sincer, exposaria lògiques semblants

---

a les del seu avantpassat egipci. Un escriba somali ben relacionat amb les tropes d'ocupació de l'ONU pot acomplir el mateix paper que un director d'un diari de Barcelona sotmès a la lògica del sistema. Fins i tot la funció de l'escriba, un copista de textos, pot adquirir el caràcter de metàfora de reproductor del missatge del poder. Està dotat del mecanisme del llenguatge, prebenda fonamental enmig de l'analfabetisme generalitzat, perquè, encara que avui dia, a diferència de l'Egipte antic, la majoria social sàpiga llegir i escriure, quants saben realment descodificar un missatge transmès pels mitjans de comunicació?

L'escriba egipci que ens ocupa argumenta al seu fill per què és important que algun dia també ell sigui escriba, i li confia una apologia del treball intel·lectual sobre el treball manual, sempre que el treballador intel·lectual estigui a les bones amb el poder, «perquè l'escriba –diu– menja a la taula del príncep».

La funció del comunicador dins de qualsevol mena de producció i d'evolució social que examinem s'ha aplicat a reproduir la ideologia del poder dominant i a consagrar un determinat sentit, finalitat històrica, de l'ordre establert.

Si fem un examen de com ha evolucionat aquest monopoli de la capacitat de comunicar des de la societat esclavista fins al sistema lliure de mercat en una societat democràtica, descobrirem que, en el fons, des de la brutalitat del sobirà o del dèspota decidint qui podia i qui no podia comunicar, fins ara, quan aquesta decisió s'exerceix per mecanismes més sofisticats, continua havent-hi una gran capacitat per part del poder de controlar qui s'apropia dels codis i quins codis transmet. A la predeterminació s'afegeix que els codis convencionals tindran una gran receptivitat, i els alternatius i moltes vegades crítics no seran fàcilment assimilats pel metabolisme social, acostumat a una nutrició de veritats ritualitzades.

La reproducció de les idees dominants i de l'hegemònica filosofia del món permet justificar el seu ordre. Els mitjans de comunicació no sols han estat conseqüència de mètodes de producció i d'organització social, sinó que han tendit a perpetuar-los.

Quan han forjat idees de canvi al voltant de subjectes armats d'idees per crear opinió i energia històrica de canvi, han hagut d'eludir les regles establertes pel sistema de comunicació dominant. Per proposar el canvi, sempre s'ha hagut de recórrer a sistemes de comunicació alternatius en desigualtat de condicions amb els sistemes establerts.

Però, a mesura que es complica la màquina de comunicar, la possibilitat de donar un missatge socialment operatiu al proposat pel sistema és cada vegada més difícil. A un imprès del poder confegit amb màquina plana se li podia oposar alguna cosa semblant amb una màquina més o menys clandestina o còpies escrites a mà, com s'ha fet pràcticament fins a la Revolució Francesa. Era un joc que permetia un cert *tête à tête*, una certa contraposició.

En el moment en què la maquinària arriba a una sofisticació tal que els missatges s'uniformen i es transmeten per satèl·lit interestel·lar, és molt difícil que els receptors es posin d'acord per llançar un satèl·lit alternatiu que pugui discutir-li l'hegemonia. La complexitat de la màquina de comunicar la fa gairebé inabordable per a la immensa majoria de la humanitat, aliena a la lògica que provoca aquesta complexitat. En tot cas, sempre, quan s'ha hagut de transmetre una idea de canvi induïda per una constatació d'injustícia, s'ha hagut de recórrer a missat-

---

ges alternatius, i així ha de ser encara avui, en temps de gran sofisticació mediàtica. Aquests missatges alternatius hauríem de transmetre'ls des de terra, imposant la fiscalització crítica del professional i del consumidor.

Dins l'esquema històric evolutiu de la civilització, l'esclavisme va significar el monopoli dels missatges; el feudalisme va crear la figura del gran xaman religiós, aquella imatge de Huizinga a *La tardor de l'edat mitjana*, quan la campana és el toc d'alarma que convoca els fidels a rebre l'únic missatge possible de l'únic transmissor possible de saber que és el gran xaman, el sacerdot, dipositari del privilegi i el monopoli de transmetre'l. Després, en el capitalisme, la burgesia practica la reivindicació instrumental de les llibertats, i ja en el poder passa a instrumentalitzar-les per conservar l'hegemonia.

Però així com alguna teoria discutible sosté que en l'home sobreviuen tots els cervells que ha tingut –el cervell de l'amfibi, el del rèptil, el del simi–, em sembla més constatable la que diu que, en el sistema actual de dominació dels mitjans de comunicació, continuem tenint el cervell de l'esclavista, el cervell del senyor feudal, i, evidentment, de tot el que ha donat peu al capitalisme, més o menys modificat pels vernissos i els embolcalls de la postmodernitat.

La llibertat d'expressió i comunicació està limitada pel poder instrumental d'exercir-la, per la capacitat de trobar l'utilitatge al servei de la capacitat d'expressió i comunicació. Si això ha estat una peça clau en la lluita de classes dins del que avui en diem el Nord, continua sent –i cada cop ho serà més– una qüestió clau en la relació desigual entre el Nord i el Sud, i molt especialment en la relació de dependència informativa. L'*establishment* substitueix el concepte de classe dominant i ajuda a desarmar conceptualment les classes dominades, a les quals han canviat la denominació, en un intent de desidentificar-les. El Nord és un nou imaginari fomentat per la saviesa convencional postmoderna que substitueix el de les potències imperialistes dins del sistema capitalista tractant de treure significació pejorativa a la denominació. Transigim amb una certa balsamització de l'objecte conceptual i convinguem que el Nord seria una mena de conjunt de nacions-estats més o menys organitzats, desenvolupats, que acumulen la major part dels beneficis derivats de l'ordre internacional capitalista.

El Nord ha construït un imaginari, una idea, una consciència d'ell mateix, i està dotat d'un poderosíssim instrumental mediàtic per aconseguir-ho. Zeller i Giordano² constaten: «S'ha instaurat un nou ordre mundial en el terreny informatiu i cultural, però que no té res a veure amb els continguts del nou ordre mundial de la informació i la comunicació que reclamaven els països del tercer món durant els anys seixanta. El gran mercat de la comunicació es troba certament dins l'àrea de l'OCDE, en les zones de capitalisme avançat; i aquí és on es constitueixen els grans grups transnacionals de comunicació. El nou ordre que ha sorgit en el terreny de la comunicació expressa, en suma, una hegemonia compartida (però no absent de conflicte) entre els grans grups de comunicació dels Estats Units, l'Europa occidental (particularment Alemanya, França, Gran Bretanya i Itàlia) i el Japó. De forma més subsidiària s'ha produït el desenvolupament d'algun grup de comunicació oriünd dels països del tercer món, com és el cas del grup Globo del Brasil».

Alhora, crea un imaginari, una consciència del Sud que no solament utilitza per al seu profit, sinó que vol inculcar al Sud per apoquir-lo. La gravetat de les relacions entre el Nord i el Sud en el camp de la comunicació no solament rau en com pot classificar el Nord la imatge del Sud, sinó en com pot imposar al Sud la imatge d'ell mateix, la consciència d'ell mateix.

L'*establishment* de cada país en particular i el Nord com a pol hegemònic de l'aldea global comencen construint una consciència que raona segons claus de modernitat allunyades de qualsevol codi culpabilitzador: els poderosos i el Nord són així perquè s'ho mereixen; perquè al llarg de la història han estat més llestos, més intel·ligents, més actius; han incorporat abans la modernitat i, per tant, han aconseguit un final feliç amb l'hegemonia merescuda. A través d'un exercici de replantejament semàntic, han substituït fins i tot les paraules que poguessin ofendre'ls i les han esborrat del xip dels experts en teoria de la pobresa o en teoria de l'ordre internacional, i la locució més suprimida és *lluita de classes*, perquè admetre'n l'existència implica admetre'n el significat i l'existència material d'aquesta lluita amb vencedors i vençuts.

Si es diu «aquest país o aquesta classe social o aquest senyor està exercint colonialisme i explotació», es transmet un missatge pejoratiu. Si es parla de les relacions centre-perifèria, Nord-Sud, relacions de dependència internacional, nou ordre internacional, classes socials emergents enfront de les classes socials submergides, etc., etc., assumim un llenguatge asèptic desactivador que no implica agressió, que no implica culpabilitat. És un llenguatge exculpatori i, per tant, no té perquè alimentar cap complex de culpa, cap necessitat d'autoanàlisi o de memòria culpable. El Nord ha arribat a l'hegemonia no solament per la seva pròpia capacitat d'adaptació i racionalització del creixement material; hi ha arribat en contra de la incapacitat material i cultural del Sud. És a dir, el Nord es mereix ser el Nord i el Sud es mereix ser el Sud, com l'amo es mereix ser amo i l'esclau, esclau.

Aquest és un missatge constantment transmès a través de la màquina de comunicar del Nord, i després veurem de quants elements encaixats es pot compondre. En aquest moment, el poder està en condicions d'extirpar tot el que havien estat les tensions característiques de la modernitat, i d'imposar la seva finalitat com l'única que mereix ser objecte de desig i projecte; mentrestant, nega qualsevol altra finalitat, qualsevol altre sentit de la història que pot oposar-se-li.

Enfront de l'hegemonia instrumental mediàtica de la consciència, sigui de l'individu, de les classes socials o dels països, en els temps de confiança en les alternatives es podien oposar estratègies de resistència o de combat obert, estratègies transitòriament líquides en aquest final de mil·lenni. Per exemple, Gifreu³, exalumne meu, per cert, cita el paper realitzat pels anomenats països no alineats enfrontant-se a la penetració cultural desidentificadora, però aquest dic també s'ha trencat, i Andreu Claret⁴, un altre exalumne meu, caracteritza el vell i el nou paper de les agències internacionals d'informació quan ens diu que l'hegemonia de les tres grans agències internacionals –American Press, Reuter i France Press– s'ha enfortit, i aquest enfortiment s'ha d'entendre en un complex front plurime-

---

diàtic complementat amb el control per part del Nord del mercat de productes televisius.

El Nord actua amb una lògica implacable i una consciència de finalitat sense fissures. Des d'Europa s'ha tractat d'oferir l'alternativa d'un Nord europeu amb rostre humà, menys imperialista, més pactista amb les raons del colonitzat, però es tracta d'una falsificació cognoscitiva voluntària o involuntària.

Estem assistint, pel que fa a les relacions entre el Nord i el Sud i també dins del mateix Nord, a una immensa contradicció entre la teoria de la pluralitat i la uniformitat real del missatge.

Des de la caiguda del mur de Berlín observem la inculcació sistemàtica, massiva, uniforme, que en el món hi ha una veritat, un mercat, una racionalitat, un exèrcit de vigilància d'aquesta veritat única, d'aquest mercat únic i d'aquesta racionalitat única.

Els efectes destructors d'aquesta posició serien l'alienació de la consciència individual, l'extirpació de qualsevol possibilitat de rebel·lia individual, social i ètnica. És a dir, la desaparició de qualsevol consciència per poder enfrontar-se a aquest procés constant d'autoestranyar-te, de convertir-te en un estrany dins del teu propi àmbit, condicionant l'entrega submissa a la consciència i a l'imaginari de la modernitat i del progrés tal com el fixa el Nord i el sector social emergent. Un cop més, s'estableix el contrasentit entre l'«opulència comunicacional» i la «misèria comunicacional».

El tercer món o els perdedors socials, allà on es donin, apareixen com un mercat sucursalitzat o com un centre emissor mimètic. No es permeten les condicions de connotar les consciències de les seves pròpies necessitats, tenir una imatge pròpia i combatre perquè no sigui succionada la seva identitat.

Una teoria desenvolupista, uns mecanismes de desenvolupament econòmics i una filosofia economicista de les relacions han provocat la sensació de victòria cultural d'un sector social emergent que, sent fins i tot un sector quantitativament minoritari respecte d'una població que té altíssims nivells de pobresa, està en condicions de crear una aparença, un imaginari, una consciència del propi país en connexió amb aquest referent privilegiat que tradueix els valors del Nord. És a dir, ha estat en condicions de falsificar la capacitat receptiva del subjecte potencial de tot un poble, de tota una societat.

Els mitjans de comunicació tendeixen a imposar el referent emergent, el referent del triomfador social històric, que coincidiria amb aquest prototipus del ciutadà emergent del Nord, que en l'etapa final de la meua intervenció anomenaré «el gran consumidor»⁵, com un element de definició. S'imposa el referent del gran triomfador del Nord, del qual podem dibuixar fins i tot un retrat robot, un vestuari, una conducta, un comportament, una gestualitat, que en aquests moments pot ser una proposta universal.

Podem trobar la proposta d'aquest ciutadà emergent en situacions gairebé pintoresques, amb un correlat objectiu realment negador. En qualsevol societat agrària endarrerida pot aparèixer de sobte, com a referent, el gran consumidor del Nord. I és que a escala universal –i aquí rau la preocupació i l'esperança, perquè

---

quan les contradiccions s'universalitzen, les respostes també s'universalitzen— aquest prototipus, aquest nou referent que s'ofereix com una cosa que cal imitar dintre del mercat uniformat que rep pràcticament els mateixos missatges, correspon a una adaptació a les noves condicions dels vells referents de dominació de la consciència i de l'extirpació de la capacitat de crear consciència crítica. En el passat van ser els campanaris i els sacerdots; en el present, pot ser-ho la CNN i els seus comentaristes pasteuritzats; tot i que Toffler (*op. cit.*) es mostra optimista en augurar el proper final dels monopolis universals com el practicat per la CNN per transmetre una escala de valors estàndard en concordància amb els interessos nord-americans. Davant l'evidència que el poder mediàtic pot relativitzar i condicionar els altres poders tradicionals —legislatiu, executiu i judicial—, Toffler preveu que en el futur li sortiran competidors a la CNN que discutiran el seu monopoli. Però, quins missatges transmetran aquests centres emissors? Per a qui? Per a què?

Més que mai, els mitjans estan a les mans del poder econòmic, i la precarietat del mercat de treball, afegida a l'arrasament de la consciència crítica, ha convertit els professionals en impotents instruments al servei del discurs únic i del pensament únic. Fa uns quants mesos, vaig recomanar a joves estudiants en període de pràctiques en diferents mitjans de comunicació que no exterioritzessin les seves posicions crítiques, les seves desconexions amb el pensament únic, perquè corrien el perill de no sobrepassar mai la seva condició d'interins. La prepotència dels posseïdors dels mitjans de producció està ratificada, a més a més, per l'aval de la major part del discurs teòric, que aposta per una simple descodificació dels mitjans desintencionalitzada de qualsevol vel·leïtat crítica. Segons aquest discurs, els mitjans no han de transformar la realitat, sinó representar-la, però el cert és que tots els mitjans aposten per la transmissió d'una visió neopositivista de la realitat, d'un determinisme que instaura el present com a inquisició, el passat com a obsolet i el futur com a perfecte.

O la mateixa realitat dinamita la conjura hipnòtica dels mitjans globalitzats que tendeixen a assentar l'evidència que l'aldea global va bé, o alguna cosa haurem de fer els professionals i els consumidors per forçar una comunicació que realment abasti la nostra necessitat de saber en relació amb les nostres necessitats reals. Les necessitats del jo i del nosaltres. Avui, com ahir, un informe sobre la informació neix col·locant el poder sota sospita i el pensament democràtic orientat pluralment cap a la lluita contra el desordre establert. Afortunadament, avui som molts més els comunicòlegs i comunicadors il·lustrats i capaços de teoritzar sobre el que fem. Un dia o un altre, sens dubte, podríem començar a teoritzar sobre el que no ens deixen fer i reprendre la tesi de Feuerbach que recomanava deixar de pensar el món per intentar canviar-lo mitjançant la força de la unitat de professionals pràctics i teòrics, units perquè la «comunicació global» no impliqui una desertitzadora i manipuladora «incomunicació global».

NOTES

1. Alvin Toffler. *La tercera ola*. Plaza & Janés, 1980
2. C. Zeller i E. Giordano. «Economía y políticas de comunicación en el mercado». *Voces y Cultura*. 1r semestre, 1993.
3. Josep Gifreu. *El debate internacional de la comunicación*. Ariel, 1986.
4. Andreu Claret. «Las nuevas reglas del juego» (ponencia). *La aldea de Babel*. Deriva, 1994.
5. S'amplia el concepte del «gran consumidor» en la meva obra *Panfleto desde el planeta de los simios*. Mondadori, 1995.

CURRICULUM VITAE
DE
MANUEL VÁZQUEZ MONTALBÁN

Va néixer a Barcelona el 1939.

És llicenciat en Filosofia i Lletres i Periodisme.

Va ser sotmès a consell de guerra el 1962 per activitats polítiques i condemnat a tres anys de presó.

Ha estat col·laborador de diverses publicacions espanyoles, com *Triunfo*, *Por Favor*, *Tele-eXprés*, *La Calle*, *Interviú*, *Mundo Obrero*, etc. En l'actualitat col·labora a *El País*.

És el creador del personatge de novel·la policíaca Carvalho. Les seves novel·les han estat traduïdes a diverses llengües i adaptades per a cinema i televisió.

Assagista, poeta i novel·lista, ha escrit sobre els temes més diversos, sempre amb una visió aguda i encertada de la realitat. Els seus escrits reflecteixen un sentit de l'humor agudíssim.

Ha obtingut els premis següents:

Premi de Poesia Vizcaya de 1969.

Premi Planeta 1979 per la novel·la *Los mares del Sur*.

Grand Prix Littérature Policière Étranger 1981 (França).

Deutsche Krimi Preis International 1986 (Alemanya) per *Asesinato en el Comité Central*.

El 1989 va obtenir el Recalmare, presidit per Leonardo Sciascia (Itàlia), per *El pianista* i *Asesinato en el Comité Central*. Aquest mateix any va obtenir el Deutscher Kritiker Preis (Alemanya) per *El balneario*. També li va ser atorgat el Premi Ciudad de Barcelona per *El delantero centro fue asesinado al atardecer*.

Ha obtingut el Premio Nacional de Narrativa 1991 per la novel·la *Galíndez*.

Premi Raymond Chandler 1992 (Viareggio, Itàlia) al conjunt de la seva obra.

Premi Europa 1992 per la novel·la *Galíndez*.

Premi Giovanni Boccaccio 1993 de l'editorial Frassinelli per *Los alegres muchachos de Atzavara*.

21 Premi Internacional de Literatura Ennio Flaiano per l'*Autobiografía del general Franco* (1994).

40 Premi Nacional de la Crítica, corresponent a 1994, per l'obra *El estrangulador*.

El 1995 va obtenir el Premio Nacional de las Letras Españolas, pel conjunt de la seva obra.

Obres

Informe sobre la información. (Assaig, 1963) Publicada a:
espanyol Fontanella, Mondadori
portuguès

Una educación sentimental. (Poesia, 1967) Publicada a:
espanyol El Bardo

Movimientos sin éxito. (Poesia, 1969) Publicada a:
espanyol El Bardo

-
- Recordando a Darde.* (Novel·la, 1969) Publicada a:
espanyol Seix Barral
francès Christian Bourgois
- Manifiesto subnormal.* (Assaig, 1970) Publicada a:
espanyol Kairós, Mondadori
italià Pelicano Libri
- Crónica sentimental de España.* (Assaig, 1971) Publicada a:
espanyol Lumen, Mondadori
- Cancionero general 1939/1971.* (Antologia de cançons, 1972) Publicada a:
espanyol Lumen
- Joan Manuel Serrat.* (Biografia, 1972) Publicada a:
espanyol Júcar
portuguès
- Guillermotta en el país de las Guillerminas.* (Assaig, 1973) Publicada a:
espanyol Anagrama
- Coplas a la muerte de mi tía Daniela.* (Poesia, 1973) Publicada a:
espanyol El Bardo, Plaza & Janés
- A la sombra de las muchachas sin flor.* (Poesia, 1973) Publicada a:
espanyol El Bardo
- La vía chilena al golpe de estado.* (Assaig, 1973) Publicada a:
espanyol Libros de la Frontera
- La penetración americana en España.* (Assaig, 1974) Publicada a:
espanyol Cuadernos para el Diálogo, Mondadori
- Happy End.* (Novel·la, 1974) Publicada a:
espanyol La Gaya Ciencia
francès Complexe
- Cuestiones marxistas.* (Assaig, 1974) Publicada a:
espanyol Anagrama
- Los demonios familiares de Franco.* (Assaig, 1978) Publicada a:
espanyol Dopesa, Planeta
- La palabra libre en la ciudad libre.* (Assaig, 1979) Publicada a:
espanyol Gedisa, Mondadori

L'art de menjar a Catalunya. (Gastronomia, 1980) Publicada a:
català Edicions 62
espanyol Península

Historia y comunicación social. (Assaig, 1980) Publicada a:
espanyol Bruguera, Mondadori

Las recetas inmorales. (Gastronomia, 1981) Publicada a:
espanyol Oh Sauce, Ediciones B, Afanías
francès Le Mascaret
grec Delfini
italià Feltrinelli

María Hitler. (Guió radiofònic, 1984) Text per a Ràdio Nacional d'Espanya

Mis almuerzos con gente inquietante. (Entrevistes, 1984) Publicada a:
espanyol Planeta

Contra los gourmets. (Assaig, 1985) Publicada a:
espanyol Difusora Internacional, Mondadori

Crónica sentimental de la transición. (Assaig, 1985) Publicada a:
espanyol Planeta

Praga. (Poesia, 1985) Publicada a:
espanyol Lumen
francès Verdier

El pianista. (Novel·la, 1985) Publicada a:
espanyol Seix Barral, Plaza & Janés, RBA, Mondadori
alemany Rowohlt
anglès Quartet Books
francès Seuil
italià Sellerio, Frassinelli
portuguès Portugal: Caminho
holandès Uniboek
rus Raduga
búlgar Narodna Koultura
Pierre Javaux té una opció sobre els drets cinematogràfics.

El matarife. (Conte, 1986) Publicada a:
espanyol Almarabu

Memoria y deseo (1963-1983). (Poesia 1986) Publicada a:
espanyol Seix Barral, Mondadori
italià Frassinelli

Pigmalion. (Relats, 1987) Publicada a:
espanyol Seix Barral, RBA, Mondadori
francès Seuil
italià Frassinelli

Barcelonas. (Assaig, 1987) Publicada a:
català Empúries
espanyol Empúries
alemany Signet
francès Seuil
anglès Verso
italià Leonardo

Cuarteto. (Novel·la curta, 1987) Publicada a:
espanyol Mondadori, Alianza
francès Seuil
italià Marcos e Marcos
Existeix un precontracte amb Cuarteto SL per als drets cinematogràfics d'aquesta obra (1998).

Los alegres muchachos de Atzavara. (Novel·la, 1987) Publicada a:
espanyol Seix Barral, RBA, Mondadori
alemany Rowohlt
francès Seuil
italià Frassinelli

El Moscú de la Revolución. (Assaig, 1989) Publicada a:
espanyol Planeta
italià Feltrinelli Traveller

Escritos subnormales. (Relats, 1989) (Està format per les obres següents: «Happy End», «Guillermotta en el país de las Guillerminas», «Cuestiones marxistas» i «Manifiesto subnormal») Publicada a:
espanyol Seix Barral, Mondadori
francès Bourgois
italià Frassinelli

Galíndez. (Novel·la, 1990) Publicada a:
espanyol Planeta, RBA
alemany Rowohlt
francès Seuil
anglès EUA: Atheneum
italià Frassinelli
portuguès Portugal: Caminho. Brasil: Cia. das Letras.
holandès Menken, Kasander & Wigman
grec Delfini

---

rus Tamara Gromova

L'ICC va tenir una opció sobre els drets cinematogràfics d'aquesta obra.
Massa d'Or adquireix el 1995 una opció sobre els drets cinematogràfics.

Gauguin. (Biografia, 1991) Publicada a:

espanyol Flohic

alemany Flohic

francès Flohic

italià Flohic

Pero el viajero que huye. (Poesia, 1991) Publicada a:

espanyol Visor

Autobiografía del general Franco. (Novel·la, 1992) Publicada a:

espanyol Planeta, Círculo de Lectores

italià Frassinelli

francès Seuil

holandès Menken, Kasander & Wigman

portuguès Portugal: Caminho. Brasil: Scritta - Pagina Aberta

grec Delfini

romanès Nemira

alemany Kiepenheuer & Witsch

Llibre de Cobi. (Novel·la, 1992) Publicada a:

català Edicions de l'Eixample

espanyol Edicions de l'Eixample

anglès Edicions de l'Eixample

Flor de nit. (Musical-teatral de Dagoll Dagom amb lletra de M. Vázquez Montalbán, 1992) Publicada a:

català Editorial de Música Boileau

El text «Universitat i Rambla» està inclòs en el llibre *Universitat i ciutat*, publicat per la Universitat Pompeu Fabra.

Felípicas. (Articles, 1994) Publicada a:

espanyol Aguilar (El Viaje Interior)

Geometría y compasión. Pròxima publicació a:

espanyol Mondadori

Lecturas graduadas. Pròxima publicació a:

espanyol Mondadori

El estrangulador. (Novel·la, 1994) Publicada a:

espanyol Mondadori, Círculo de Lectores

---

francès Seuil
grec Delfini
italià Frassinelli
portuguès Brasil: Cia. das Letras. Portugal: Difel

Panfleto desde el planeta de los simios. (Assaig, 1995) Publicada a:

espanyol Mondadori
francès Seuil
grec Delfini
italià Feltrinelli
portuguès Brasil: Scritta - Pagina Aberta

Pasionaria y los siete enanitos. (Novel·la, 1995) Publicada a:

espanyol Planeta
italià Frassinelli
francès Seuil

Reflexiones de Robinson ante un bacalao. (Assaig, 1995) Pròxima publicació a:

francès Eds. Textuel (vol. *La gula*, de la col·lecció
«Los Pecados Capitales»)
espanyol Lumen (vol. *La gula*, de la col·lecció
«Los Pecados Capitales»)
alemany Klaus Wagenbach

El poder. (Assaig, 1996, selecció i pròleg de Francisco Javier Satué) Publicada a:

espanyol Espasa Calpe

Un polaco en la corte del rey Juan Carlos. (Entrevistes, 1996) Publicada a:

espanyol Alfaguara, Círculo de Lectores

El escriba sentado. (Assaigs sobre literatura, 1997) Publicada a:

espanyol Mondadori (Crítica)
italià Frassinelli

Los trabajos y los días. (Prosa, per incloure'l en el llibre de fotografies de Michel Vanden Eeckhoudt) Pròxima publicació a:

francès Actes Sud

Antes de que el milenio nos separe. (Teatre) Representació a:

Verem Rhizon/Schloss Theater Moers (Alemanya, 1995-1996)
Teatro de la Abadía (Espanya, 1998)

Ciudad. (Poesia, 1997) Publicada a:

espanyol Visor Libros
italià Frassinelli

«Donde se demuestra que toda literatura implica ruinas y esquizofrenias diversas», com a pròleg a *Memorias de un setentón* (de Ramón Mesonero Romanos)

Pròxima publicació a:

espanyol Círculo de Lectores (col. «Maestros Modernos Hispánicos»)

Conversaciones con Manuel Vázquez Montalbán. (Entrevista de George Tyras)

Pròxima publicació a:

francès Paroles d'Aube

O César o nada. (Guions literaris) Pròxima adaptació per:

Ovideo TV

Articles en el diari Avui. (Recopilació) Pròxima publicació a:

català Empúries

Novel·les de Carvalho

Yo maté a Kennedy. (Novel·la, 1972) Publicada a:

espanyol Planeta

alemany Rowohlt

francès Bourgois

Tatuaje. (Novel·la, 1976) Publicada a:

espanyol Libros de la Frontera, Planeta

alemany Rowohlt

francès Bourgois

italià Feltrinelli

finès Otava

coreà Corea del Sud: Human and Book

Se n'ha fet una versió cinematogràfica.

La soledad del manager. (Novel·la, 1977) Publicada a:

espanyol Planeta

alemany Rowohlt

francès Bourgois

anglès Regne Unit: Serpent's Tail

italià Feltrinelli

danès Klim

portuguès Brasil: Alhambra. Portugal: O Jornal

rus Progress

búlgar Narodna Kultura

hongarès Zrinyi

grec Nea Synora

japonès Tokyo Sogen sha

Los mares del Sur. (Novel·la, 1979) Publicada a:

espanyol Planeta, RBA
alemany Rowohlt
francès Bourgois
anglès EUA: Academy Chicago. Regne Unit: Pluto Press,
Serpent's Tail
italià Riuniti, Feltrinelli
danès Klim
suec Forum
islandès Mal og Menning
noruec Cappelen
portuguès Portugal: Caminho
hongarès Zrinji
japonès Tokyo Sogen sha
finès Otava
coreà Corea del Sud: Human and Book
holandès Signature

Se n'ha fet una versió cinematogràfica.

Asesinato en el Comité Central. (Novel·la, 1981) Publicada a:

espanyol Planeta
alemany Rowohlt
francès Bourgois
anglès Regne Unit: Pluto Press, Serpent's Tail
italià Sellerio, Feltrinelli
danès Klim
suec Forum
portuguès Portugal: Dom Quixote. Brasil: Paz e Terra
grec Medusa
japonès Seiwa Shorin
polonès Noir sur Blanc

Se n'ha fet una versió cinematogràfica.

L'Icelandic National Broadcasting Service va emetre una radiodramatització de *Dieter Hirschberg* el 1996.

Los pájaros de Bangkok. (Novel·la, 1983) Publicada a:

espanyol Planeta, RBA
alemany Rowohlt
francès Seuil, Bourgois
italià Feltrinelli, CDE (club)
danès Klim
portuguès Portugal: Caminho
eslovac Smena

La rosa de Alejandría. (Novel·la, 1984) Publicada a:

espanyol Planeta

<i>alemany</i>	Rowohlt
<i>francès</i>	Bourgois
<i>grec</i>	Nea Synora
<i>danès</i>	Klim
<i>italià</i>	Feltrinelli

El balneario. (Novel·la, 1986) Publicada a:

<i>espanyol</i>	Planeta
<i>alemany</i>	Rowohlt
<i>francès</i>	Bourgois
<i>danès</i>	Klim
<i>portuguès</i>	Portugal: Caminho
<i>italià</i>	Feltrinelli

Historias de Carvalho. (Composta per «Historias de padres e hijos», «Tres historias de amor», «Historias de política ficción», «Historias de fantasmas» i «Asesinato en Prado del Rey», 1987) Publicada a:

<i>espanyol</i>	Planeta
<i>alemany</i>	Rowohlt
<i>francès</i>	Union Generale d'Editions 10/18 (només «Historias de política ficción», «Historias de fantasmas» i «Historias de padres e hijos»)

TVE va fer una adaptació televisiva de diverses històries.

CARTEL prepara una sèrie de televisió basada en algunes d'aquestes històries.

El delantero centro fue asesinado al atardecer. (Novel·la, 1988) Publicada a:

<i>espanyol</i>	Planeta
<i>alemany</i>	Rowohlt
<i>francès</i>	Bourgois
<i>holandès</i>	Signature
<i>anglès</i>	Regne Unit: Serpent's Tail
<i>italià</i>	Feltrinelli
<i>noruec</i>	Cappelen

CARTEL prepara una sèrie de televisió basada en l'obra.

Recetas de Carvalho. (Gastronomia, 1988) Publicada a:

<i>espanyol</i>	Planeta
<i>alemany</i>	Rowohlt
<i>francès</i>	Bourgois
<i>italià</i>	Feltrinelli

El laberinto griego. (Novel·la, 1991) Publicada a:

<i>espanyol</i>	Planeta
<i>alemany</i>	Rowohlt
<i>anglès</i>	Serpent's Tail
<i>francès</i>	Bourgois, 10/18 UGE Poche
<i>italià</i>	Feltrinelli

---

grec Delfini
danès Klim
Se n'ha fet una producció cinematogràfica.

Sabotaje olímpico. (Novel·la, 1993) Publicada a:

espanyol Planeta
francès Christian Bourgois
alemany Rowohlt
italià Feltrinelli
danès Klim

El hermano pequeño. (Novel·la, 1994) Publicada a:

espanyol Planeta
italià Feltrinelli
alemany Rowohlt
francès Bourgois

CARTEL prepara una sèrie de televisió basada en aquesta obra.

Roldán, ni vivo ni muerto. (Novel·la, 1994) Publicada a:

espanyol Planeta
francès Bourgois

El premio. (Novel·la, 1996) Publicada a:

espanyol Planeta
portuguès Portugal: Caminho
italià Feltrinelli
francès Christian Bourgois
alemany Rowohlt

Quinteto de Buenos Aires. (Novel·la, 1997) Publicada a:

espanyol Planeta

El hombre de mi vida. (Novel·la) Pròxima publicació a:

espanyol Planeta

Guions

Delantero. (Guió, 1992) En col·laboració amb Daniel Vázquez Sallés.